

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ІНОЗЕМНИХ ФАХІВЦІВ ІЗ МЕДИЦИНИ В ЗВО УКРАЇНИ

Рагріна Ж. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
декан І міжнародного факультету
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
просп. Маяковського, 26, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-7823-5630
ragrinazhanna@gmail.com*

Репетун А. К.

*викладач кафедри мовної підготовки
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
просп. Маяковського, 26, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-6777-5087
novosolovaalona@gmail.com*

Ключові слова: ідентичність, соціальна ідентичність, професійна ідентичність, іноземні студенти, «неадекватна» ідентичність, самокатегорізація, фахова освіта.

Актуальність вибраної теми дослідження полягає у необхідності виокремлення низки соціологічних особливостей становлення професійної ідентичності майбутніх іноземних фахівців із медицини. У статті висвітлено визначення та підходи до розуміння понять «ідентичність», «професійна ідентичність» майбутніх іноземних фахівців із медицини під час навчання в закладах вищої освіти України. Розглянуто концепції і зміст означених понять у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зазначено, що професійна ідентичність є результатом професійної соціалізації та контрольованого процесу становлення іноземного студента під час навчання в українському медичному закладі вищої освіти та розуміння себе як майбутнього професіонала. Наголошено, що поняття «професійна ідентичність» безпосередньо пов'язане з поняттям «соціальна ідентичність» та зумовлюється ним. Охарактеризовано процес становлення професійної ідентичності як складного і багатокомпонентного поняття, у якому зосереджені соціальні, мотиваційні та ціннісні чинники, взаємозв'язок яких забезпечує орієнтацію в професійному виборі та становленні особистості як компетентного фахівця. Наголошено, що професійна освіта у цьому процесі посідає одне з провідних місць. Описано, що професійна ідентичність майбутніх іноземних фахівців із медицини є результатом соціалізації та контрольованого процесу ставлення в людині уособлення себе як професіонала. Доведено, що професійна ідентичність тісно пов'язана з груповою ідентичністю (категоризацією), яка відображає не лише приналежність індивіда до конкретної спільноти, а й свідчить про усвідомлення ним тотожності з учасниками цієї групи, визнання її філософії, норм і правил. Розглянуто процес професійної діяльності як основу становлення професійної ідентичності майбутніх іноземних фахівців із медицини. Наголошено, що під час цих процесів характерне виникнення кризових ситуацій, що може стати імпульсом для професійного зростання та розвитку або ж, навпаки, призводити до виникнення «негативної» ідентичності та кризи. Запропоновано шляхи уникнення або полегшення перебігу кризових ситуацій під час становлення професійної ідентичності майбутніх іноземних фахівців із медицини.

ON THE ISSUE OF FOREIGN STUDENTS' IDENTITY FORMATION DURING THEIR STUDIES AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Ragrina Zh. M.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Dean of the First International Faculty
Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University
Mayakovskoho Ave., 26, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7823-5630
ragrinazhanna@gmail.com*

Repetun A. K.

*Lecturer at the Department of Language Training
Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University
Mayakovskoho Ave., 26, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6777-5087
novosolovaalona@gmail.com*

Key words: *identity, social identity, professional identity, foreign students, "inadequate" identity, self-categorisation, professional education.*

The relevance of the chosen research topic lies in the need to identify a number of sociological features of the formation of professional identity of future foreign medical specialists. The article describes the definitions and approaches to understanding the concepts of "identity" and "professional identity" of future foreign medical specialists during their studies at Ukrainian higher education institutions. The concepts and content of these concepts in the works of domestic and foreign researchers are considered. The authors notes that professional identity is the result of professional socialisation and a controlled process of formation of a foreign student while studying at a Ukrainian medical university and understanding himself as a future professional. The authors underline that the concept of "professional identity" is directly related to the concept of "social identity" and is determined by it. The authors characterise the process of formation of professional identity as a complex and multicomponent concept, which concentrates social, motivational and value factors, the interrelation of which provides orientation in professional choice and formation of a personality as a competent specialist. The authors emphasise that professional education occupies one of the leading places in this process. The authors describe that the professional identity of future foreign medical specialists is the result of socialisation and a controlled process of personification of oneself as a professional. It has been proved that professional identity is closely related to group identity (categorisation), which reflects not only the individual's belonging to a particular community, but also indicates that he or she is aware of the identity with the members of this group, recognising its philosophy, norms, and rules. The process of professional activity is considered as the basis for the formation of the professional identity of future foreign medical specialists. The authors emphasise that these processes are characterised by the emergence of crisis situations, which can become an impetus for professional growth and development or, conversely, lead to the emergence of a "negative" identity and crisis. Ways to avoid or alleviate crisis situations during the formation of the professional identity of future foreign medical specialists are proposed.

Постановка проблеми. Питання формування професійної ідентичності майбутнього іноземного фахівця з медицини зумовлене низкою викликів та суперечностей, із якими вони стикаються під час навчання в новому і незнайомому середовищі. Сформованість професійної ідентичності має надзвичайне значення для становлення майбутнього фахівця, оскільки є базисом успішного здійснення професійної діяльності, подальшого кар'єрного успіху та задоволеності роботою у цілому. У широкому сенсі професійна ідентичність передбачає наявність у майбутнього фахівця почуття приналежності до певної професійної спільноти, а також набору переконань, цінностей і практик, які керують професійною поведінкою.

Іноземні студенти під час навчання в закордонному ЗВО можуть зіткнутися з низкою бар'єрів у формуванні своєї професійної ідентичності, зокрема з мовними та соціокультурними. Окрім того, іноземні студенти можуть також стикатися з дискримінацією та упередженням, що може ще більше підірвати їхню впевненість та почуття приналежності до професійної групи.

Мета статті – розглянути різні підходи до трактування поняття професійної ідентичності в психологічній, науково-методичній та соціологічній теоріях; зробити теоретичний огляд вибраних наукових концепцій, висвітлити педагогічні умови організації освітнього простору, що сприятимуть формуванню та становленню професійної ідентичності майбутніх іноземних фахівців із медицини.

Аналіз досліджень та публікацій. Поняття «ідентифікація» й «ідентичність» уперше ґрунтовно дослідив і описав у 50-х роках ХХ ст. американський психолог Е. Еріксон, спираючись на дослідження в роботах З. Фрейда. За Е. Еріксоном синонімічною парою до поняття «ідентичність» є поняття «Его-ідентичність» як суб'єктивне відчуття індивідом своєї тотожності і безперервності, як інтеграція переживань людиною свого нерозривного зв'язку, ототожнення себе з певними соціальними групами [1, с. 213–216].

Американські соціологи Дж. Мід та Ч. Кулі акцентували на тому, що ідентичність є явищем соціальним, яке виникає та підтримується завдяки процесам взаємодії людей із найближчим оточенням, коли індивід співвідносить власні уявлення з поглядом «значимих інших» [3, с. 56–65]. Ця ідея тісно пов'язана з теорією самокатегоризації особистості Дж. Тренера. За його концепцією існують три рівні категоризації: вищий – належить до визначення індивіда як людської істоти, що має спільні риси з усіма представниками людського виду; нижчий – належить до особистісної самокатегоризації, заснованої на відмінності людини як унікального індивіда від інших членів групи;

але найбільшу роль у процесі ідентифікації відіграє проміжний рівень інгрупової категоризації, що ґрунтується на схожості та відмінності між людьми як представниками певних соціальних груп [12, с. 233–275]. На другому рівні (проміжному) особистість сприймає себе як члена соціальної групи, наголошує на своїй схожості з одними людьми та відмінності від інших. У цьому разі в індивіда актуалізується соціальна ідентичність. Завдяки самокатегоризації особистість формує уявлення про себе, інших людей, свою роль у певній групі і вибудовує стратегію поведінки.

Виклад основного матеріалу. Професійна ідентичність – соціально значущий елемент у житті людини. Завдяки професійній діяльності особистість реалізує свої знання, навички, вміння, задовольняє свої потреби й інтереси, а також набуває професійного досвіду. Професійна ідентичність відображає не лише приналежність індивіда до групи, а й указує на усвідомлення тотожності з іншими учасниками професійного процесу.

Професійна ідентичність поєднує у собі соціальний та особистісний складники ідентичності і є основою в становленні фахівця. Вона, так само як і соціальна ідентичність, належить до термінів, у яких закладено базис уявлення людини про своє місце в групі. Думку про інтегративне поняття «ідентичність», що об'єднує компоненти особистісної та соціальної ідентичності, поділяє сучасна українська психологиня А.С. Борисюк. Вона стверджує, що професійна ідентичність – це багаторівнева динамічна структура, що містить усвідомлені й неусвідомлені компоненти, це складова частина самосвідомості, результат професійного самовизначення, характеристика особистості з погляду її професійної взаємодії з навколишнім світом, що передбачає ставлення до себе як до професіонала, ставлення до професії, ставлення до членів професійної спільноти [2, с. 127].

У науковій літературі існує думка, що процес становлення професійної ідентичності можливий лише після завершення навчання, під час переходу до практичної діяльності. Цю думку підтримують Є. Єрмолаєва, І. Родічкіна. Проте мусимо наголосити, що початковий етап формування професійної ідентичності починається ще в юнацькому віці. Так, у своїх дослідженнях Л. Шнейдер зазначав, що центральним поняттям у цей період життя є фахова самоідентичність, а наслідком помилкового вибору майбутньої професії може бути безробіття [11]. За концепцією Е. Еріксона молодечтво – це час самоаналізу й самовизначення, а наслідком невдалих індивідуально-особистісних виборів може стати формування в індивіда «неадекватної» ідентичності [9]. Отже, Л. Шнейдер та Е. Еріксон наполягали на думці, що навчальний процес у закладах вищої освіти є витоком і осно-

вою формування професійної ідентичності через те, що студент усвідомлює свою приналежність до спільноти й ототожнює себе з нею, володіє чітким усвідомленням про свої успіхи та невдачі, має чітке уявлення про себе і своє місце в майбутній професії. Тому ми поділяємо цю думку і впевнені, що коли студент вибирає майбутню спеціальність, він ідентифікує себе з нею, ураховує свої інтереси й здібності.

Проте слід зауважити, що інколи під час етапу формування професійної ідентичності в індивідів може виникати криза ідентичності. За теорією Е. Еріксона криза ідентичності найчастіше відбувається саме в момент опанування професії, тобто навчання у фахових закладах вищої освіти. Це може статися в будь-який момент, на будь-якому курсі. Тому можемо описати три етапи становлення професійної ідентичності студентів, де зазначено й можливе виникнення кризи:

- первинний вибір – знайомство з професією. Образ професії, який починає формуватися на етапі первинного вибору, стає частиною цілісного уявлення особистості про світ, її майбутнє життя [6, с. 30];

- етап підтвердження або заперечення – зміна намірів, уподобань або впевненість у них;

- етап реалізації вибору – професійна діяльність, ототожнення себе з професійною спільнотою, усвідомлення своєї необхідності й значущості.

Чинниками пасивної позиції й кризи становлення професійної ідентичності на етапі отримання фахової освіти є: психічні (пов'язані з внутрішнім станом особистості); соціальні (пов'язані з умовами середовища і стосунками у суспільстві). Психічні (внутрішні) чинники зумовлюються появою фрустрації в особистості, тобто незадоволеності собою як фахівцем, власними знаннями, вміннями й навичками, розчаруванням через неспроможність досягнути певної мети. Соціальні (зовнішні) зумовлюються незадоволеністю освітнім середовищем, організаційно-педагогічними умовами, якістю навчання, відносинами з викладачами або одногрупниками.

Розглянемо детальніше появу кризи на проміжному рівні категоризації, за Дж. Тренером, коли особистість стикається з проблеми соціалізації в академічній групі під час навчання в закладі вищої освіти. Криза професійної ідентичності на етапі її формування може зумовлюватися несприятливим оточенням. Навколишнє середовище, у якому особистість проходить своє становлення як фахівець, може бути небезпечним для професійного розвитку, особливо якщо в академічній групі переважають негативний підхід до навчання, низька культурна дисципліна, часті конфлікти і непорозуміння з одногрупниками та викладачами.

Порушення становлення соціальної ідентичності студента може призвести до кризи професійної ідентичності.

Соціальна ідентичність формується через взаємодію особистості зі студентами та педагогами. Ця співдія включає у себе культурні, етнічні, національні, релігійні, професійні та інші характеристики. Іноземний студент у процесі соціалізації виступає об'єктом культурного та соціального впливу, засвоює культуру, а згодом функціонує в культурному середовищі. Саме тому важливим компонентом формування соціокультурної ідентичності стає система освіти, яка повинна орієнтуватися на загальнолюдські цінності, світову та національну культуру з метою сприяння розвитку особистості й запобігання виникненню конфліктів, які можуть призвести до кризи професійної ідентичності [5, с. 258–259].

У цілому засвоєні індивідом категорії соціальної ідентичності, на думку психолога Г. Брейкуела, дають можливість людині пізнати себе як особистість, що відрізняється від інших у професійній діяльності [8, с. 165].

Інтеграція в нове середовище для іноземного студента повинна проходити поступово. Навчання мови як іноземної є одним із найважливіших елементів у становленні професійної ідентичності іноземних студентів-медиків. Взаємозв'язок мови і соціальної ідентичності досліджували Г. Джайлз та П. Джонсон. Їхня теорія етнолінгвістичної ідентичності тісно пов'язана зі становленням фахівця і вивченням ним мови. Згідно із цією концепцією, індивід може змінювати мову залежно від чинників і намірів, у нашому випадку цим чинником є вибір навчання в закордонному закладі вищої освіти. Науковці зосереджують увагу у своєму дослідженні на мові як на визначальному маркері групового членства та соціальної ідентичності [10, с. 69–99]. Вивчення мови місцевого населення дасть змогу краще зрозуміти культуру країни, обмінюватися думками та досвідом з іншими студентами і викладачами, вести діалоги на професійні й побутові теми, що дасть особистості змогу ототожнювати себе з іншими учасниками соціальної групи й надасть упевненості у собі, а це, свою чергу, полегшить процес ідентифікації.

Процес навчання в закладі вищої освіти не повинен включати лише набуття фахових знань, навиків та вмінь. Досить важливими чинниками є виховання інтересу і любові до вибраної професії, мобілізація мотивів навчання, підтримка в адаптації до нового середовища. Адаптація іноземних студентів включає у себе пристосування до нових кліматичних умов, часу, до нової освітньої системи, до нової мови спілкування, до інтернаціональності навчальних груп, до нової

культури [4, с. 157]. Перебіг адаптації і становлення соціальної ідентичності іноземних громадян повинні підтримувати співробітники закладу вищої освіти. Кураторам і викладачам необхідно зосередити увагу на створенні інклюзивного навчального та дозвільного простору, урахувавши психологічні особливості студентів; залучати й мотивувати здобувачів до навчання в безпечному середовищі, використовуючи інноваційні технології; підтримувати студентів, проявляючи гуманізм, відкритість і толерантність. Педагогічна підтримка передбачає навчання вибору, створення орієнтаційного поля саморозвитку в навчальному процесі, усвідомлення власного образу «Я-фахівець», цілісності особистості студента [7, с. 192–194]. Своєю чергою, позитивна адаптація у новому освітньому закладі й академічній групі сприятиме швидкому включенню іноземних студентів у навчальний процес, позитивному формуванню професійної ідентичності, забезпечить високий рівень мотивації до навчання.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що проблема становлення професійної ідентичності майбутніх іноземних фахівців, із медицини зокрема, є надзвичайно актуальною у сучасному глобалізованому світі, де іноземні студенти становлять значну частину студентства в багатьох університетах світу. Підготовка майбутніх іноземних фахівців у ЗВО України мусить мати конкретні цілі, а саме: вивчення ролі культурних та інституційних чинників у формуванні професійної ідентичності, визначення впливу різних освітніх систем, культурних норм і цінностей. Сформованість професійної ідентичності має вирішальне значення для кар'єрного успіху та задоволеності роботою.

У подальшому вбачається актуальним розроблення ефективних стратегій підтримки іноземних студентів у їхньому професійному розвитку, таких як надання мовної та культурної підтримки, програми наставництва та кар'єрного консультування, а також створення спеціальних педагогічних умов для формування професійної ідентичності під час навчання в ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко І.С. Теоретико-методологічні основи професійної самоідентичності майбутніх психологів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2017. Вип. 6(51). С. 213–216.
2. Борисюк А.С. Професійна ідентичність медичного психолога: соціально-психологічний аналіз : монографія. Київ : Книги XXI, 2010. С. 127.
3. Ващинська І. Групові ідентичності: до проблеми дефініції. *Вісник Львівського університету. Серія «Соціологія»*. 2009. Вип. 3. С. 56–65.
4. Гольдбергер Ю.М., Козаков Ю.М., Петров Є.Є. Адаптація іноземних студентів до навчання у вузах як соціальна проблема. *Світ медицини та біології*. 2013. № 3. С. 157.
5. Малінін В.В. Соціокультурна ідентичність як чинник підвищення ефективності політичного управління. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 48. С. 258–259.
6. Педагогічна підготовка сімей різного типу до професійного самовизначення старшокласників : методичний посібник / В.П. Горпинюк та ін. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. С. 30.
7. Скрипник І.М., Шевченко Т.І., Сорокіна С.І., Шевченко С.С. Управління процесом соціально-фахової адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України. *Вісник проблем біології і медицини*. 2013. Вип. 1. Т. 2(99). С. 192–194.
8. Breakwell G. Coping with threatened identities. N.Y.: Mithuen, 1986. 165 p.
9. Erikson E. Identity: Youth and Crisis. New York: W. W. Norton, 1968.
10. Giles, H., Johnson, P. Ethnolinguistic identity theory: A social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language*, 68, 1987. P. 69–99.
11. Schneider L.B. Professional Identity: Theory, Experiment, Training. Voronezh: Publishing house NGO «MODEK», 2004. 600 p.
12. Turner J.C. Self-categorization theory and social. Paulus P.B. (Ed.). The psychology of group influence. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1989. P. 233–275.

REFERENCES

1. Boychenko I. (2009) Teoretyko-metodologichni osnovy profesijnoji samoidentychnosti majbutnikh psykholohiv [Theoretical and methodological foundations of professional self-identity of future psychologists]. *Naukovyj chasopys Nacionaljnogho pedagoghichnogho universytetu imeni M.P. Dragomanova. Serija 12: Psykholohichni nauky*, no. 6 (51), pp. 213–216.
2. Borysiuk A. (2010) *Profesijna identychnistj medychnogho psykholoha: socialjno-psykholohichnyj analiz*. [Professional identity of a medical psychologist: socio-psychological analysis]. Monograph. Books XXI, pp. 127.

3. Vashchynska I. (2009) Ghrupovi identychnosti: do problemy definiciji [Group identities: to the problem of definition]. *Visnyk Ljvivskogo universytetu. Serija. Sociologhija.*, vol. 3, pp. 56–65.
4. Goldenberg Y., Kozakov Y., Petrov E. (2013) Adaptacija inozemnykh studentiv do navchannja v vuzakh jak socialjna problema [Adaptation of foreign students to studying at universities as a social problem]. Poltava: Svit medycyny ta biologhiji, no. 3, pp. 157.
5. Malinin V. (2013) Socio-cultural identity as a factor of increasing the effectiveness of political management. *Aktualni problemy polityky*, no. 48, pp. 258–259.
6. Horpyniuk V. (2014) *Sociokulturna identychnistj jak chynnyk pidvyshhennja efektyvnosti politychnogho upravlinnja* [Pedagogical preparation of families of different types for professional self-determination of senior pupils: methodological manual]. Kirovohrad: Imex-Ltd, 2014. P. 30.
7. Skrypnyk I., Shevchenko T., Sorokina S., Shevchenko S. (2013) Upravlinnja procesom socialjno-fakhovoji adaptaciji inozemnykh studentiv do navchannja u vyshhykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Management of the process of social and professional adaptation of foreign students to study in higher education institutions of Ukraine]. *Poltava: Visnyk problem biologhiji i medycyny*. no. 1, vol. 2 (99). pp. 192–194.
8. Breakwell G. (1986) *Coping with threatened identities*. N.Y.: Mithuen. 165 p.
9. Erikson E. (1968) *Identity: Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton.
10. Giles, H., Johnson, P. (1987) Ethnolinguistic identity theory: A social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language*, no. 68, pp. 69–99.
11. Schneider L. (2004) *Professional Identity: Theory, Experiment, Training*. Voronezh: Publishing house NGO “MODEK”, 600 p
12. Turner J. (1989) *Self-categorisation theory and social*. Paulus P.B. (Ed.). *The psychology of group influence*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, pp. 233–275.